

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему: «Епітет у психобіографічній прозі Степана Процюка»

Виконала: студентка II курсу,
групи Узмф-22
спеціальності 035 Філологія.
035.01 Українська мова та література
Сліпак І. О.

Керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Пена Л. І.

Рецензент – кандидат філологічних наук,
доцент Залевська О. М.

Івано-Франківськ – 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Сліпак Інна Олегівна «Епітет у психобіографічній прозі Степана Процюка»
Магістерська робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «035
Філологія 035.01 Українська мова та література».

Магістерська робота містить вступ, два розділи: у першому розділі три підрозділи, у другому розділі два підрозділи, висновки та список використаної літератури.

Робота присвячена необхідності вивчення епітетів як образних означень, їхніх класифікацій та функціонально-стилістичного потенціалу у творах Степана Процюка. Граматичне вираження епітетів художнього мовлення письменника, їхня семантика та функційне навантаження потребують більш ретельного вивчення.

Магістерська робота допоможе поглибити розуміння епітета як структурного компонента психологічної прози.

Ключові слова: епітет, художній образ, художній текст, стилістика, стилістичний потенціал.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПІТЕТІВ У МОВОЗНАВСТВІ.....	8
1.1. Епітет як словесний образ, його місце в системі стилістичних фігур та тропів.....	8
1.2. Історія дослідження епітетів.....	16
1.3. Класифікації епітетів.....	21
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНИЙ ТА СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕПІТЕТІВ У ПРОЗІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА.....	29
2.1. Формально-семантичні особливості епітетів у творчості автора.....	29
2.2. Функціонально-стилістичний потенціал епітетів у психологічній прозі письменника.....	44
Висновки до розділу 2.....	54
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Основними концептами психологічної прози є взаємодія людини та суспільства, власне через це в таких творах зазвичай є велика кількість номінацій на позначення емоцій, думок, поведінки людини.

Великий емоційний та естетичний вплив на читача мають епітети як художні означення. Їхній функціонально-стилістичний потенціал доволі широкий.

Епітети є одним із основних мовно-виражальних засобів художньої мови, що надають їй образності, емоційності, увиразнюють предмет зображення. Вони допомагають майстрові слова виокремити певне явище з-поміж інших, створити виразний за змістом художній образ, точніше передати думки.

Про джерела і причини виникнення епітетів, їхні функції, призначення й особливості розмірковують у своїх творах античні мислителі Аристотель, Деметрій, Цицерон, Квінтіліан та інші.

Завдяки епітетам деталізується авторське бачення різних реалій та предметів.

Епітети досліджували такі лінгвісти, як М. Мацько, І. Кочан, Т. Онопрієнко, О. Волконський, С. Єрмоленко, С. Бибик та ін.

Степан Процюк через свою творчість передає читачеві дух українізації. Він є одним із небагатьох письменників, у кого наскрізною темою виступає ментальність, яка об'єднує та вибудовує інші актуальні теми періоду впровадження та актуалізації українського в Україні.

Його проза цікава тим, що митець не лише цікавиться життям та творчістю визначних для української культури митців – Василем Стефаником «Троянда ритуального болю», Володимиром Винниченком «Маски опадають повільно», Григором Тютюнником «Місяцю, місяцю», Іваном Франком «Руки і сльози», а й помітно продовжує їхню націєцентричну позицію.

Через власних персонажів, через їхні внутрішні монологи, читаючи твори Степана Процюка відчуваємо його особисту патріотичну позицію.

Актуальність роботи полягає в необхідності вивчення епітетів як образних означень, їхніх класифікацій та функціонально-стилістичного потенціалу у творах Степана Процюка. Граматичне вираження епітетів художнього мовлення письменника, їхня семантика та функційне навантаження потребують більш ретельного вивчення. Водночас сучасна мовознавча і літературознавча наука не має достатньо розробленої теорії епітета та єдиної термінології для характеристики різних видів епітетів.

Мета роботи полягає у дослідженні епітетів у психологічній прозі Степана Процюка.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

1. визначити поняття епітета як словесного образу;
2. дослідити його місце в системі стилістичних фігур та тропів;
3. простежити історію дослідження епітетів;
4. окреслити відомі в сучасній лінгвістиці класифікації епітетів;
5. зробити текстову вибірку епітетів із психобіографічних творів Степана Процюка;
6. з'ясувати формально-семантичні особливості епітетів у творчості автора;
7. проаналізувати функційно-стилістичний потенціал епітетів у психологічній прозі письменника.

Об'єктом дослідження є епітет як словесний образ у психологічній прозі Степана Процюка.

Предметом роботи є формальні, семантичні та функційно-стилістичні особливості епітетів у творах письменника.

Матеріалом дослідження є психологічна проза Степана Процюка: «Місяцю, місяцю», «Руки і сльози», «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно».

Методи дослідження: структурний метод-використовується для опису несуперечливих і об'єктивних мовних фактів;

описовий метод-використовується для точного і повного опису мовних одиниць;

метод контекстуального аналізу-передбачає дослідження мовної одиниці в складі мовленнєвого контексту.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні розуміння епітета як структурного компонента психологічної прози.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані для подальшого дослідження окресленої теми, також на курсах зі стилістики української мови. Матеріал дослідження буде корисним для проведення уроків української мови в закладах різних рівнів під час вивчення розділу «Лексикологія».

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Апробація роботи. Основні положення магістерської праці були оприлюднені у виступі на університетській звітній студентській науковій конференції (2023), за результатами якого було опубліковано тези в електронному збірнику «Еврика»: «Епітет у психобіографічній прозі Степана Процюка» 2023 рік, с. 161.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПІТЕТІВ У МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Епітет як словесний образ, його місце у системі стилістичних фігур та тропів

Більшість функціональних стилів української мови (художній, публіцистичний, науковий, розмовний) містять у собі певні засоби виразності, основною функцією яких є стилістична, адже вони створені для того, аби допомагати передавати повністю інформацію та емоції до читача, відтворювати емотивний та експресивний вплив на нього.

У мовознавстві стилістичні засоби поетичної мови поділяють на тропи та фігури. Учені зазначають, що існує велике різноманіття художніх засобів, у сучасному мовознавстві розрізняють такі тропи: метафору, гіперболу, порівняння, літоту, епітет, образ, символ, алегорію, синекдоху, оксюморон, перифразу. Усі вони утворюють одну систему, адже кожен із них доповнює один одного, інколи відбувається перехід або ж доповнення художнім засобом іншого, наприклад, метафоричний епітет. Завдяки художнім засобам зображення дійсності автори мають змогу надати своїм висловлюванням образності, експресивності та естетичності.

Одним із найпоширеніших виразних засобів художнього стилю є епітети.

Основною його функцією є передача індивідуальної оцінки автора описуваного предмета, вираження авторського ставлення до нього, змалювання емоцій, що відчуває письменник у зв'язку з ним. Використовуючи епітети, автор обирає з декількох ознак, що притаманні предмету чи явищу той, який здається йому найбільш правдивим, підлаштовує його на перший план, привертаючи до нього увагу читача та відбиваючи в самому виборі тієї чи іншої ознаки своє суб'єктивне ставлення до предмета.

Епітет є поліфункціональним художнім засобом, що став об'єктом багатьох наукових досліджень, оскільки найвиразніше передає індивідуальний стиль письменника, особливості жанру, характеризує стиль літературного

напрямку та художньої мови відповідного періоду. Але ще й до сьогодні конструктивні функції, участь в організації всіх рівнів художнього тексту, роль епітета і характеристики в реалізації сюжету вивчені недостатньо.

Поняття «епітет» належить до категорії найбільш давніх філологічних термінів, що призначені для опису засобів виразності. Згідно з висловлюваннями І. Білодіда, епітет є «одним із найпростіших, але часто вживаних засобів художньої виразності [50, с. 78].

Визначення терміна «епітет» є суперечливим явищем, адже досі існує проблема відмежування епітета від конкретного визначення та його належність до системи тропів.

В українському мовознавстві існують різні підходи до визначення терміна «епітет».

Автори, які звертаються до проблеми граматичного вираження епітета, іноді виходять з етимології цього терміна, у результаті чого епітет трактується вузько.

У «Словнику епітетів української мови» за редакцією С.Бибик вказано, що епітети є запорукою виразності та точності мови, її образності та експресії, також дослідник зауважує, що саме через епітети можна простежити великий потенціал стилістики української мови власне через поєднання та сполучуваність слів. За словами лінгвіста вони «приваблюють зір соковитими барвами художні означення, описують, малюють, оцінюють, увиразнюють словесне зображення... Пробуджують думку, допомагають розвивати мовне чуття» [2, с. 4-5].

О. Грабовецька вважає що епітет набуває свого експресивного значення лише за допомоги означуваного слова. За її словами саме воно дає можливість розширити семантичне поле означення яке власне і показує інколи несподівані властивості самого слова [16, с. 4].

Т. Онопрієнко, як і більшість дослідників, вважає, що епітет є основою всіх художніх засобів, а також зазначає, що «будь-яке поняття як вища форма відображення світу у свідомості, закріплена матеріальною мовною формою

вираження, розвивається за рахунок виявлення, відкриття ознак, властивостей різних предметів та явищ» [39, с.127].

У « Словнику лінгвістичних термінів» за редакцією І. Ганича читаємо таке визначення епітета: «один із основних тропів, художнє образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість предмета, поняття, дії». У словнику вказано, що епітетами виступають означення-прикметники, а також прислівники, які метафорично пояснюють дієслово [13, с. 76].

О. Селіванова визначає епітет як стилістичну фігуру, троп, який є «означенням чи обставиною в реченні як атрибут предмета, дії, стану й характеризується високою емотивно-експресивною зарядженістю, оціннісністю й образністю» [48, с.145].

О. Пономарів висловлює таку думку щодо термінологічної характеристики епітета: «слово, що образно означає предмет або дію, підкреслює характерну властивість певного явища чи поняття. Стилiстична функція епітета полягає в тому, що вони дають змогу показати предмет зображення з несподіваного боку, індивідуалізують якусь ознаку, викликають певне ставлення до зображуваного» [41, с. 42].

У літературознавчому словнику подано таке визначення епітета: «... один із основних тропів поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища і, потрапивши в нове семантичне поле, збагачувати це поле новим емоційним чи смисловим нюансом» [31, с. 245].

Д.Ганич та І.Олійник у лінгвістичному словнику називають епітетом одним із найважливіших тропів, художнім образним означенням, що підкреслює «характерну рису, визначальну якість предмета, поняття, дії» [13, с.76].

Епітети переважно виступають у реченнях означеннями-прикметниками. Уже в широкому розумінні епітетами є «іменники-прикладки, а також прислівники, які метафорично пояснюють дієслово» [13, с.76].

Лінгвісти О.Кульбабська й О.Кардашук під терміном «епітет» визначають «художнє, естетично-марковане означення, яке постійно стоїть біля дистрибута, семантично реалізує атрибутивні значення та граматично порізноmu виражається» [29, с. 257].

Мовознавець Р.Зорівчак називає епітетом стилістичний засіб, в основі якого присутній взаємозв'язок емоційного та логічного значення слова, яке він означає. «Від звичайного означення (або ж обставини способу дії, коли йдеться про епітети, виражені прислівниками) епітет відрізняється переносним і, тим самим, експресивним значенням» [23].

Дослідник І. Кочан називає епітет «лексико-синтаксичним тропом» саме через його основну функцію означення чи обставини, які вживаються не лише в переносному значенні, але обов'язковим чинником є наявність емотивних чи експресивних конотацій, «завдяки яким автор виражає своє ставлення до оточуваного» [27, с. 106].

Н.Данилюк вважає, що епітетом може бути слово чи словосполучення, яке виступає означенням опорної лексеми. Епітет називає найважливіші елементи змісту, характеризується узагальненістю семантики та тісним поєднанням із означуваним, постійністю, повторюваністю, відтворюваністю у процесі мовлення, деякими специфічними способами граматичного оформлення (короткі та повні форми прикметників, прикладка тощо)» [17, с. 202].

Такі українські мовознавці, як С. Єрмоленко, Л. Мацько, А. Мойсієнко та ін., вважають, що епітет може бути лише у складі епітетного словосполучення, адже «він набуває певного конкретного значення тільки у взаємозв'язку з означуваним словом, яке розширює семантичне поле означення, що, зі свого боку, висвітлює нові, іноді несподівані, семантичні властивості самого описуваного слова» [28, с.141].

Мовознавці В. Красавіна та Л. Зіневич запевняють, що саме «контекст стає тим чинником, що перетворює логічне означення в епітетне

словосполучення, яке, функціонуючи в художньому тексті, набуває додаткових конотацій» [28, с. 141–142].

Н. Слобода у своїх дослідженнях розглядала зв'язок епітетів з іншими тропами, особливо зазначала, що часто вони контактують із метафорою. Епітет має широку образну природу, яка «може бути метафоричною», а образні епітети уже поділяються на метафоричні та метонімічні [49].

На думку лінгвіста, терміни «епітет» та «метафора» частково накладаються, чим створюють « своєрідний синтаксичний різновид метафори, оформлений як атрибутивне словосполучення». Також у своєму дослідженні Н.Слобода виокремлює групу метонімічно-метафоричних епітетів [49].

Тропи є цілісною системою виражальних засобів, а окремий троп (епітет, зокрема) є членом цієї системи, адже:

а) внаслідк творення тропів задіюються певні механізми семантичних змін, заміщень, трансформацій, що спроможні створювати нові сенси, аспекти та погляди;

б) між семами різних семем існують зв'язки, переходи та перехрещення, а саме – тотожності, відмінності та ідентифікації;

в) трапляється зміна сем знаку відсутнього референта до наявного;

г) обов'язкова присутність контексту (мікро- та макро-).

Тропи належать до однієї системи, адже вони є опозиційними один до одного, у них присутні проміжні форми змішаного походження: метафоричний епітет, порівняльна метафора тощо.

Щодо думок про місце епітета серед художніх стилістичних засобів серед учених-мовознавців існують різні погляди, які можна об'єднати до трьох основних напрямків:

– епітет є одним із найпоширеніших видів тропів;

– епітет належить до тропів лише частково;

– епітет категорично не є тропом.

Щодо частиномовної належності епітетів, то вони виражаються переважно такими лексико-граматичними розрядами слів:

- прикметниками (наприклад: *квітчастий, ніжний*),
- прислівниками (*привітно, весело*),
- дієприкметниками (*знесилений, написаний, пожований*),
- дієприслівниками (*підскакуючи, витріщивши*),
- іменниками (*чарівниця-зима, зайчик-побігайчик*).

За словами мовознавця Л. Тимофєєва, будь-який епітет можна розглядати як троп, оскільки завжди йдеться про перенесення значення одного слова на інше та про поєднання нових смислових значень, які впливають з цього поєднання [49, с. 22].

За спостереженнями багатьох лінгвістів, епітети в художніх текстах відіграють такі основні функції:

- 1) підсилення виразності та образності мови твору;
- 2) надання мові художньої та поетичної яскравості;
- 3) збагачення змісту висловлювань;
- 4) виділення певної характерної риси чи якості предмета, явища, внаслідок чого відбувається підкреслення його індивідуальної ознаки;
- 5) відтворення «живого» уявлення про предмет;
- 6) надання оцінки предмету або явищу;
- 7) підсилення емоційного ставлення до предмета в читача;
- 8) допомога у відображенні авторського ставлення до навколишнього світу.

Серед дослідників існують різні погляди щодо належності епітета до тропів. Про умовність, нечітке розмежування власне тропів і близьких до них стилістичних фігур свідчить їх різний перелік у підручниках, довідниках, термінологічних словниках.

Автори «Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів» (С. Єрмоленко, С. Бибик, О. Тодор) до найпоширеніших тропів зараховують метафору, метонімію, синекдоху, іронію, перифраз, гіперболу і не згадують про епітет [22, с. 186].

О. О. Тараненко стверджує, що «троп – мовностилістичний зворот, який полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для

досягнення відповідного виражально-зображального ефекту». Серед тропів виділяє такі, як метафора, метонімія, синекдоха, уособлення, алегорія, епітет, гіпербола, перифраз та ін. [6].

Як зазначають автори «Стилістики української мови», «коріння тропеїчної мови (тобто її здатності до творення тропів) – в асиметрії плану змісту і плану вираження мовних одиниць» [35, с. 321].

Досліджуючи семантику, структуру, прагматику епітета, Т. Онопрієнко наголошує на функціональній ролі епітета, зокрема на тому, що «гіпотетичним першотропом потрібно вважати епітет, але не метонімію з її ідентифікуючою функцією і не метафору, яка не передувала епітету, а навпаки, зароджувалась в епітетних конфігураціях. Потрібно врахувати і ту обставину, що атрибут генетично первинний відносно предиката. Епітет є не тільки першотропом, але й системотвірним центром тропіки, оскільки в нього можуть трансформуватися і зводитися до нього інші тропи» [37, с. 6].

Складно уявити мовлення без епітетів, адже в такому випадку зникла б можливість досить точно описати словесно якийсь предмет або явище. Якщо уявити неможливість використовувати епітети в описі довколишнього світу, то відразу стає ясною їхня найважливіша роль не тільки у мові, а й у світосприйнятті і передачі знань про різні явища. Національна мова стала б одноманітною та нудною без епітетів, а художня література за таких умов не змогла б існувати й зовсім. У художніх текстах епітети – це засіб образного мислення, індивідуального авторського сприйняття дійсності.

Основна функція епітетів у художньому творі – викликати в уяві читача певні яскраві картини, емоційно впливати на реципієнта. Поєднання епітетів з іншими художньо-стилістичними засобами неабияк підсилює експресивне звучання тексту, акумулюючи модально авторські конотації.

Художньо-образні визначення підсилюють виразно експресивний потенціал номінацій, допомагають передавати ту чи іншу оцінку об'єкта і сприяють тропеїзації та, як наслідок, – естетизації художнього тексту. Епітет є

одним із важливих елементів образної системи поетичної та прозової художньої мови.

Сучасні дослідження в галузі лінгвостилістики суттєво змінили трактування епітета. Раніше його вивчення обмежувалося аналізом на рівні слів, сьогодні такі провідні українські мовознавці, як С. Єрмоленко, Л. Мацько, А. Мойсієнко та ін., розглядають епітет у складі епітетного словосполучення, оскільки він набуває конкретного значення лише у зв'язку з означуваним словом, яке розширює семантичне поле означення, що, зі свого боку, висвітлює нові, іноді несподівані, семантичні властивості самого описуваного слова.

Функціонуючи на двох рівнях – лексико-семантичному й синтаксичному – епітет поєднує лексичну і граматичну валентності, тобто виявляє свої потенційні можливості лише в складі атрибутивного словосполучення.

1.2. Історія дослідження епітетів

Епітет є поліфункціональним художнім засобом, який є предметом дослідження багатьох вчених. Природу епітетів у різні часи вивчали Аристотель, Цицерон, О. Веселовський, О. Потебня, Л. Булаховський, В. Ващенко В. Стилiстичні явища в українській мові : [посiбник для студентiв фiлологiчних фак. ун-тiв УРСР] / В. Ващенко. – Харкiв : Вид-во ХДУ, 1958. – 228 с., В. Чабаненко, І. Чередниченко, І. Грицютенко, І. Качуровський, В. Русанівський та інші.

Лiнгвiсти С. Єрмоленко, О. Лавер, О. Лисицька, Л. Пустовiт, Л. Рожило, Л. Савченко, Н. Сидяченко та iншi дослiджували основнi шляхи еволюцiї епiтета в українській поезiї, його семантику, граматичне вираження та функцiонування в українській мові.

Мовознавцi С. Бирик, М. Братусь, Л. Горнiцька-Пархонюк, Л. Зiневич, В. Красавiна, А. Мойсеєнко, О. Сидоренко, Н. Сологуб, Л. Ставицька, О. Турчак, Л. Шутова та iншi дослiджували епiтет з погляду того, що вiн є засобом вираження iдiостилiю конкретного письменника.

Мова є одним iз найважливиших засобiв комунiкацiї суспiльства та вiдiграє важливу роль у процесi пiзнавальної дiяльностi людини, саме внаслiдок комунiкацiї вiдбувається обмiн набутого досвiду. Мова не вiдбиває дiйснiсть, вона з нею є дуже пов'язаною та вiдтворює її за допомоги своерiдних знакiв.

Внаслiдок такої вiдтворювальної дiяльностi як iндивiдуальних мовцiв, так i мовних спiльнот створюють картину свiту, тобто вiдповiдне кожному конкретному перiоду бачення, сприйняття та розумiння свiту в усiй його розмаїтостi.

Особливо яскравою є та iндивiдуальна мiкрокартина свiту, що виявлена у творчостi письменникiв, а саме в їхнiй художнiй мові, де автори зображають уже не загальну мовну картину свiту, а свою, iндивiдуальну, поетичну художню мовну картину свiту як письменника.

Особливості творчості автора демонструють його художньо-естетичні пошуки, які мотивують взаємодію двох шляхів:

- 1) відштовхування від поетичної традиції та її розвиток;
- 2) збагачення індивідуальними надбаннями.

Вивчення епітета як універсальної категорії, як системоутворювального центру тропіки, до якого зводяться шляхом трансформації інші тропи [24], має давні традиції.

Ще античні філософи, такі як Аристотель, Деметрій, Цицерон, Квінтіліан та інші у своїх творах зверталися до причин виникнення та джерел, де використовуються епітети, досліджували їхні особливості, функції та місце серед інших засобів вираження мови.

Мовознавець Т. Онопрієнко вважає, що визначення «епітет» є одним із найдавніших термінів філології. Також, зауважує, що довгий час епітетом називали два явища: означення (епітет необхідний) та власне епітет (епітет прикрашальний) [39].

У сучасному мовознавстві перше значення визначення «епітет» зникло, а друге зазнало конкретних змін, а саме: на сьогоднішні епітет не досліджується як орнаментальний засіб, а є змістовим явищем.

У сучасних розвідках наукової літератури епітет є доволі змістовним явищем у таких різнобічних аспектах, як: лінгвістичний, літературознавчий, логічний, психологічний тощо.

Епітет як предмет дослідження має давню історію. Епітети згадувалися вже в найдавніших риториках і поетиках, наприклад, у відомій «Риторичі» Аристотеля.

У наш час перше значення терміна зникло, а друге зазнало значних змін: епітет розглядають не як орнаментальний засіб, а як змістове явище, яке виступає в кількох аспектах (логічному, психологічному, лінгвістичному, літературознавчому).

З часів античності епітет пройшов довгий шлях, однак теоретично його роль і значення почали визначатися лінгвістами приблизно у XVIII столітті. У

сучасних розвідках, як вказують деякі автори, на жаль, простежується спад зацікавлення мовознавцями щодо вивчення різновидів епітета та їхніх стилістичних функцій.

За словами Л.І.Тимофєєва, поняття епітета в широкому розумінні цього слова є будь-яке слово, яке означає, пояснює і т.п. будь-яке поняття. У цьому розумінні будь-який прикметник, на думку вченого, можна розглядати як епітет. Трапляється також досить обмежене розуміння епітета як «метафоричного прикметника» [37].

Дослідження епітета в українській лінгвостилістиці відзначаються різноаспектністю.

Період кінця ХХ – початку ХХІ ст. у науці української філології характеризується великою активністю щодо вивчення поняття «епітет».

Багато науковців за останні роки досліджували та присячували власні наукові роботи і статті найрізноманітнішим сторонам лінгвістичної природи епітета.

Але незважаючи на велику кількість праць, що присвячені різним аспектам аналізованого мовного явища, усе ж досі в царині визначення цього терміна є великий ряд проблем, а саме: досі відсутня єдність у підході щодо єдиної його класифікації, немає чітко сформованих принципів, які могли б дати змогу створити єдину загальну класифікацію, що стала б вичерпною та не суперечливою.

Є протилежні думки щодо виникнення емоційної та естетичної природи епітета; також у наявних працях недостатньо простежені семантичні процеси, що відбуваються в епітеті та в художньо-літературному тексті у зв'язку з функціонуванням у ньому епітета.

Дослідження останніх років демонструють посилення інтересу до поетичного масиву першої третини ХХ століття як явища неординарного. Зокрема, наукові розробки Л.Ставицької («Учив співати вітер...», «Семантика лексичних і синтаксичних одиниць у поезії М.Бажана», «Естетика слова у художній літературі 20-30 рр. ХХ ст.: системно-функціональний аспект»)

глибоко й повно розкривають естетику словесної творчості зазначеного періоду взагалі та роль контексту поетичної ідіосистеми зокрема.

В українській лінгвостилістиці є дослідження, присвячені аналізу деяких тропів та особливостей ідіостилів поетів 20-30-х років, наприклад Євгена Маланюка, Богдана-Ігоря Антонича, М.Зерова.

Значної ваги набуло видання «Словника епітетів української мови», у якому подано кількісні, семантично розгалужені епітетні ряди до дистрибутивів, узяті з художніх текстів, газет, журналів, здійснено диференціацію епітетів на загальномовні, оригінальні (індивідуально-авторські), термінологічні тощо.

В українській лінгвостилістиці епітет привертав увагу насамперед дослідників поетичної мови.

Л. Рожило у дисертації під назвою «Епітет в українській поезії» досліджує тему історії та теорії епітета, досліджує його виникнення та розвиток, розпочинаючи власне дослідження ще від фольклору, продовжуючи дошевченківською лірикою, творчістю Т. Шевченка, його послідовників, дослідження закінчується характеристикою епітетів в мовній картині світу М. Рильського.

У роботі лінгвіста О. Сидоренко під назвою «Епітет у поетичній мові Олександра Олеся (семантика і функції)» проаналізовано семантику, структуру та функції епітета у творчості Олександра Олеся, паралельно простежено взаємозв'язок загальномовних епітетів з епітетами-неологізмами, їхні джерела виникнення та функціонування у творах.

Дослідниця зауважує, що епітет «не тільки означає, а й додає, докладає ознак існуючих, неіснуючих, але бажаних, можливих, уявних тощо. Цим власне й зумовлюється його тропеїчна суть» [49].

Функції епітета в поезії і в прозі відрізняються, тому й підходи до їхнього вивчення мають певні особливості. Про актуальність і нові підходи щодо вивчення епітетів у структурі текстів індивідуально-авторських стилів свідчать праці з лінгвостилістики: С. Єрмоленко («Нариси з української словесності (стилістика та культура мови)», «Фольклор і літературна мова»), Н. Сологуб

(«Мовний світ Олеся Гончара», «Мовний портрет Яра Славутича»), А. Мойсієнка («Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша»), Л. Ставицької («Естетика слова в українській поезії 10-30 р. р. ХХ ст.») та ін.

Н. Сидяченко вважає епітет у формі орудного відмінка «семантичним новоутворенням» [49].

На думку авторів «Стилістики української мови» (за ред. Л. Мацько), епітети можуть виражатися найчастіше прикметником із граматичною функцією присубстантивного означення і якісно-означальним прислівником із граматичною функцією придієслівного означення – обставиною способу дії, а також дієприкметником, іменником-прикладкою, рідше – формою орудного відмінка іменника і предикативною конструкцією [34, с. 349 – 358].

З погляду позиції епітета щодо означуваного слова розрізняють препозитивні і постпозитивні епітети. Прикметник у звичній препозитивній позиції утворює з означуваним іменником цілісну ритміко-інтонаційну синтагму, а прикметникові епітети, переміщені в постпозицію, набувають синтагматичної і семантичної самостійності [22, с. 29 – 30].

Завдяки такій позиції означення відокремлюється, і зв'язок між означуваним і означенням сприймається не як фіксована ознака, а як нова, несподівана характеристика, що виникла щойно в процесі комунікації.

1.3. Класифікація епітетів

У сучасному мовознавстві відсутня єдина класифікація тропів, власне через це й не існує одного підходу до класифікації епітетів. Існує три основні принципи щодо класифікації епітетних конструкцій:

- семантичний;
- структурний;
- закріпленості / незакріпленості в мові.

Більшість традиційних класифікацій побудовано за першим принципом.

Автори «Стилістики української мови» виділяють такі лексикосемантичні групи епітетів: традиційні (фольклорні, постійні);

- колористичні;
- поліфункціонального сприймання. [34, с. 341 –349]

У сучасній лінгвостилістиці панує думка про те, що епітет необхідно розглядати саме у складі словосполучення (епітетної конструкції). Епітет набуває конкретного значення лише у зв'язку з означуванням словом.

Отже, означуване слово розширює семантичне поле означення, яке, зі свого боку, висвітлює нові, іноді несподівані, семантичні властивості самого описуваного слова.

Функціональні особливості епітета зумовлені тим, що його як ознаковий елемент не можна розглядати відокремлено від дистрибута. Функціонуючи на двох рівнях – лексико-семантичному і синтаксичному, епітет поєднує лексичну і граматичну валентності.

Цю думку підтверджує С. Єрмоленко, саме «означення прикметникового походження відкривають широкі можливості для переносного, метафоричного вживання ознак, для формування виразів» [22, с. 25].

За словами Л. Мацько «епітет формується як образний естетично маркований атрибут, що на лексичному і граматичному рівнях має образно-

означальне наповнення, свою формально-граматичну структуру (епітет-дистрибут)» [34, с. 340].

М. Кочерган зазначає, що «смісл слова зароджується в словосполученні... Утворення смислів можливе лише в контексті. Оскільки комбінаторика значень слів має місце вже в будь-якому словосполученні, то словосполучення слід вважати мінімальним контекстом, а сполучуваність слова – його систематизованим, узагальненим синтагматичним контекстом. Слово поза контекстом несе невизначену інформацію і має лише потенційне значення. Свою конкретну реалізацію семантика слова одержує в контексті, де одне значення нейтралізується, а інші актуалізуються» [23, с. 14 – 25].

Лисиченко вважає, що «найбільшою мірою може виявити природу, характер внутрішньої форми слова, її здатність прогнозувати дискурс – впливати на формування семантики ключових слів, окремих словосполучень, речень чи тексту в цілому, виступати засобом когезії, сприяти формуванню його конотативних значень, додаткових смислових прирощень, мотивувати художній образ» [30, с. 3].

Досить чітко простежується тенденція до розподілу епітетів на дві основні категорії. До першої з них належать узуальні (звичні, традиційні) епітети, до другої – незуальні, okazіональні.

Лінгвісти І.Р. Гальперін і Л. Турсунова [13] визначають означені категорії: асоціативні та неасоціативні епітети.

Узуальні (звичні) асоціації лежать в основі епітетів, що належать до першої категорії, і тому самі ці епітети також сприймаються як звичні. Незуальні ж часто є унікальними семантичними асоціаціями, що створюють основу епітетів другої категорії, які мають okazіональний характер.

Внаслідок цього деякі дослідники пропонують користуватися такими термінами, як: узуально-асоціативні та okazіонально-асоціативні епітети [38].

Л. Єфімов у підручнику «Стилістика» зазначає, що семантично ми працюємо з двома групами: асоційованими та неасоційованими епітетами.

Перший тип – це епітети, які пов'язуються зі зміненими іменниками, другий тип – не пов'язані.

Вони описують такі якості, які не притаманні поняттю.

З точки зору структурного складу епітетів Л. Єфірмов виділяє такі групи:

- 1) прості епітети;
- 2) складені епітети;
- 3) фразові епітети;
- 4) каузальні епітети [39, с. 146].

Згідно з класифікацією О. Грабовецької існує п'ять типів епітетів:

- 1) повні епітети-відповідники (конструкції, які є рівноправними, мають тотожне значення та переважно однакові характеристики);
- 2) часткові епітети відповідники (ідентичне загальне значення, але не повністю, схожі характеристики);
- 3) референтно-образний епітет (побудова, що виникла в результаті дослівного перекладу);
- 4) епітетний конотативний образ (кальки, що відтворюють розбіжні конструкції, тобто дві різномовні епітетні конструкції різної зовнішньої маніфестації можуть мати ту саму денотативну і конотативну семантику);
- 5) описовий перефраз (заміна іншим тропом).

Т. Онопрієнко у статті «Організуюча функція епітета в системі тропів» поділяє епітети на такі дві групи: звичайно-асоційовані та епітети, що асоціюються.

Другу групу автор поділяє на такі види:

- 1) порівняльні (прямі, непрямі);
- 2) метафоричні;
- 3) літотичні/гіперболічні епітети;
- 4) метонімічні;
- 5) перифрастичні епітети (евфемістичні).

Науковець А. Веселовський класифікує епітети на чотири групи:

- 1) тавтологічні епітети;

- 2) описові/характеризувальні епітети;
- 3) метафоричні епітети;
- 4) синестетичні.

Отже, виділяють епітети прості, складні, зорові, слухові, нюхові, живописні, психологічні.

За змістом епітети ділять на зображувальні або описові і ліричні. У ліричних є оцінний елемент (*чарівний день, блискучі зорі*). Розглянемо також інші відомі класифікації епітетів.

О.А. Галич ділить епітети на характерологічні або пояснювальні і посилювальні, постійні, контекстуально-авторські, прикрашальні.

Перший підкреслює найхарактернішу ознаку предмета, а другий «не просто виділяє характерну рису предмета, а ще й посилює її». «Контекстуально-авторським називається епітет, який виділяє не постійну — супровідну, канонізовану в межах літературного або індивідуального стилю ознаку предмета, а таку рису, яка видається характерною в предметі за певних обставин у тому конкретному контексті, у якому про цей предмет згадується.

Контекстуально-авторським епітетом є такий, означальною прикметою якого є точність, а не виключно поетичності висловлювання, відповідності, реалістичності означуваного в предметі самому означеному предметові, тим конкретним обставинам, у зв'язку з якими даний предмет згадується» [22, с. 23].

Б. Томашевський зазначає, що прикрашальні епітети широкоживаними були в таких стилях, як: романтичний та класицизм.

П.К. Волинський, крім постійних епітетів, називає

- метафоричні: *залізний кулак*;
- гіперболічні: *безмежний ліс*;
- іронічні: *велика миша*.

А. М. Веселовський виділяє два типи епітетів:

- 1) тавтологічні;
- 2) пояснювальні.

В основу пояснювальних епітетів входить або одна ознака, що позначає основне слово:

- а) або ж воно поєднується з іменником в предметі;
- б) або характеризує його щодо практичної мети та ідеальної досконалості.

У пояснювальних епітетах закладено велику кількість переживань, у них автори відображають елементи місцевої історії, багатство аналогій тощо.

Головною ознакою пояснювальних епітетів є взаємозв'язок із головною ознакою.

Лінгвіст А. Веселовський також пояснювальні епітети поділяє на такі дві групи:

1) епітет-метафора. Він передбачає паралелізм вражень, їх порівняння і логічний висновок рівняння;

2) Синкретичний епітет. Він характеризується своїм різноманіттям, відрізняється фізіологічним синкретизмом і асоціацією наших чуттєвих сприймань, у яких людина не віддає собі звіту. Наприклад, до цієї групи, на думку дослідника, належать епітети *глуха ніч, вихор чорний*.

Синкретичні епітети лінгвіст поділяє на:

- 1) епітети, що схиляються до фізіологічного синкретизму чуттєвих вражень;
- 2) епітети, що позначають свідомі очевидні речі.

В. Кухаренко подає власне бачення епітета та його класифікації. На одному рівні ми маємо афективні епітети. Вони передають оцінку описуваного об'єкта/особи/явища.

На іншому рівні існує структурна категоризація. Науковиця поділяє епітети на прості, складені, з дефісом, двоступеневі.

Мовознавець і лексикограф І. Гальперін виділяє два основні семантичні типи епітетів:

- 1) асоційовані (описують ознаку, яка притаманна і істотна для об'єкта;
- 2) неасоційовані (щось додаткове і далеке від поняття).

Звернувши увагу на всі класифікації та диференціації, можна зробити висновок, що в них є багато точок збігу. Усі вони допомагають нам розширити кругозір і зрозуміти епітет більш детально, за його структурним типом, семантикою, конструкцією і навіть значенням [25].

Висновки до розділу 1

На основі аналізу теоретичного матеріалу можна стверджувати, що вивчення стилістики мови було започатковано ще за часів античності, саме тоді, коли відбувся розвиток риторики, переконання красномовством та аргументації власної думки.

Для образності експресивності та насиченості художнього тексту дуже важливими є використання художніх засобів, адже саме з їх допомогою автор може донести читачеві свої думки у зрозумілому варіанті.

На жаль, на сьогоднішні серед лінгвістів немає єдиної думки щодо тлумачення термінів «троп» та «епітет». Ці визначення розглядали науковці різних епох, вносили своє світобачення та сприймання в систему визначення тропів.

Незважаючи на те, що епітет як традиційний прийом стилістики здавна посів чільне місце в різних дослідженнях художнього мовлення, загальноприйнятої, вивершеної теорії епітета, за справедливим зауваженням багатьох авторів, усе ж не існує.

Цей термін використовується до сих пір дослідниками в різних сенсах, тобто у вузькому і широкому розумінні.

Стилістична функція епітетів полягає в тому, що вони дають змогу показати предмет зображення з несподіваного боку, індивідуалізують якусь ознаку, викликають певне ставлення до зображуваного.

Одним із визначень епітетів, яке є ближчим до сучасного уявлення, є експресивно-образне, оцінне, суб'єктивне визначення об'єкта дійсності, що функціонує в рамках художнього дискурсу.

Найбільш близькою для нас є класифікація, запропонована Л. Мацько, що охоплює такі показники, як семантичний та морфологічний.

За функціональним призначенням епітетів більш близькою для нас є класифікація Т. Онопрієнко, у якій передбачається найбільш основні ефекти, що можуть містити в собі художні означення.

У практичному розділі ми ставимо перед собою завдання розглянути епітети з таких сторін: формально семантичної та функціонально-стилістичної.

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНИЙ ТА СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕПІТЕТІВ У ПРОЗІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА

2.1. Формально-семантичні особливості епітетів у творчості автора

Основою структурного та смислотвірного елементу епітетної структури є прикметник. Саме він виступає в ролі образного означення. Беручи за основу частотний аналіз, ми було встановили спектр семантичних класів прикметників, що утворюють епітети в психологічній прозі Степана Процюка.

Зазначимо, що з-поміж усіх тропів чи не найбільшою багатогранністю естетичних функцій володіє епітет – художнє означення, за допомогою якого певний предмет чи явище зображується, пояснюється, характеризується, оцінюється.

Варто зазначити, що важливим елементом лінгвістичного аналізу художнього тексту є розгляд естетичної значущості словесно-зображальних засобів художньої літератури.

Тому значне місце серед них посідають саме епітети, які, є одними з найпростіших та найефективніших засобів виразності мови, одночасно характеризуються семантичною багатоаспектністю та поліфункціональністю у мовленні. Вони вирізняються також своїм активним використанням порівняно з іншими образними засобами, що мотивується їхніми широкими семантико-стилістичними можливостями.

Найбільш численну групу серед епітетів письменника становлять емотивні епітети.

З їх допомогою Степанові Процюку вдалось виразити не лише власні почуття, а й передати свій внутрішній світ.

Присутність у психологічних текстах емотивних епітетів дала змогу авторові створити цілком незалежну мистецьку якість (внаслідок якої окремо взяті слова ніби відомі читачеві, але під час їх сполучення виникає новий, невідомий раніше образ).

Степан Процюк не лише виражає власні почуття, а й намагається передати свій художній світ одухотворено у почуттєвому сприйманні для інших. Наявність таких епітетів у творі створює самодостатню мистецьку якість, коли всі окремо взяті слова ніби відомі, але за допомоги їх сполучуваності виникає новий образ.

Людські емоції є особливою та своєрідною формою пізнання та відображення реальності, адже особа одночасно є об'єктом та суб'єктом осягнення, а її емоції зв'язані з потребами, що підштовхують людину до комунікації, що виявляється не лише в усному розмовному мовленні, а й у просторі художніх творів.

У сучасній міжособистісній та інтерактивній комунікації між групами людей можемо виявити певний негативізм, що виявляється в різноманітних емоціях, зокрема в гніві.

За словами психологів, емоція гніву є імпульсивною емоцією людини, завдяки якій вона виявляє злість, невдоволення, агресію, роздратування, обурення, ненависть, тощо.

Часто значення лексеми «гнів» у художній мові Степана Процюка пов'язані з лексемою «нерви»: «Якийсь емігрант із **запаленими нервами** хоче їхати туди, звідки втік..» [44, с. 138] та «неприятнь»: «... підпилий Павлик несподівано відчув, як підкочується до серця **чорна неприятнь** до Івана... « [45, с. 256].

Смуток (сум, туга, печаль) – емоція, яка виникає внаслідок певного розчарування, психологічної ізоляції, втрати близької людини, розлуки з нею, відсутності перспективи в досягненні певної цілі, втрату чогось важливого, що може завдати людині важкого морального болю. Незважаючи на те, що емоцію смутку науковці зачисляють переважно до групи негативних емоцій, усе ж ця емоція може супроводжувати й позитивні переживання та почуття людини.

Часто саме через емоцію смутку людина може побачити світ по-новому, та завдяки йому замислитись над тим, що було їй не важливим, досягнути бажаного, адже інколи стає доволі сильною рушійною силою.

Степан Процюк використовує лексеми «печаль»: *«Велика печаль незрозумілого походження раптом пронизила серце.* « [45,с.115], «жаль»: *«Тихий жаль до кінця своїх днів.* « [45,с.109], «горе»: *«У стані гострого горя той, якому здається, що він втратив все Здати на самозгубчі кроки.* « [45,с. 67].

Також Степан Процюк порівнює сумні емоції з катастрофою для людини, яка їх відчуває: *«Ольга не витримала, а саморукотворно творячи душевну катастрофу»* [45, с. 77].

Емоцію суму Степан Процюк передає через такі епітети: болісний, розпачливий, пошматований, важкий, трагічний, гіркий. Наведемо ілюстрації з аналізованих текстів: *«... несподівано сказав і пошкодував, глянувши на болісне лице матері»* [43, с.70], *«... на брата дивилися величезні, замежове-сумні очі»* [43, с. 52], *«На материне лице набігла розпачлива тінь»* [43, с. 75], *«Але це була жага пошматованого серця...»* [43, с. 78], *«То був навіть не сум, а важка, як мокра сокира печаль»* [43, с. 53], *«Целінин образ робив у його душі болісну гойдалку»* [Руки і слъози, с. 169], *«Чоловіки з мистецькими або політичними претензіями не здатні відчувати хистку і трагічну повноту твого єства»* [44, с. 118], *«Але всі вони заправлені таким гірким тоном, ще не раз аж руки опадають»* [45, с. 103] та ін.

Емоція хвилювання (тривога, напруженість) є однією з основних для реалізації матеріальності твору. У художньому тексті вона має вираження на таких рівнях мови, як лексичний та синтаксичний.

На лексичному рівні ця емоція виражена вживанням автором емотивної лексики.

Стан напруженості, нервозності, хвилювання, тривожності або жаху автор зображує не лише за допомоги емоційно-експресивної лексики, а й за допомогою багатьох епітетів, виражених переважно прикметниками: *вулканічний, ревливий, тривожний, міщанський.* Наведемо приклади: *«Вони мотрошні, Володю, у своїй міщанській байдужості»* [44, с. 15], *«... вулканічна радість, тривога, хвилювання»* [44, с. 87], *«Але частіше до їх стосунків до*

мішано **ревнивої напруженості**, літературного егоцентризму, відчуженості від самодостатності іншого світу» [46, с. 78], «Григір згадує те, без чого було неможливо жити у страшні, або частіше надто **тривожні хвилі** свого життя» [43, с. 11] та ін.

Емоція **радість** є позитивною емоцією, яка може передаватись письменником різними способами. Власне радість – почуття, що зумовлює внутрішнє задоволення та хороший веселий настрій людини.

Номінація радості у творах Степана Процюка позначена за допомоги емотивів-виразників, які показують емоційний стан персонажа.

Аналіз епітетів радості дав підстави поділити їх на такі групи:

радість, яка приносить відчуття легкості: *теплий, хороший, радісний, світлий, несміливий*: *Я маю до тебе **теплі хороші почуття***» [44, с. 100], «Спершу у Люсі буде **несмілива радість**, будуть сподівання...» [44, с. 103], «Той **радісний перший рік** заклав тобі підморівок на все життя» [45, с. 13], «...не знав ніхто, що вона хоче поринути у **солонду болісну нірвану**...» [45, с. 211], «... **світла світла прихильність і ніжність**, з якою вона вже не може собі зарадити...» [43, с. 95];

радість, яка приносить відчуття підвищеної збудливості: *вибуховий, моментове*: «Вони рідко домовляються між собою у нашому мозку, але якраз цього разу між ними була гармонія, утворивши **вибухову енергетику** обожнення незнайомки і її всілякої ідеалізації» [45, с. 14], «Якесь моментове переродження, яке він ніколи вже не зміг забути, заповнило мозок незвіданою (аж болючою від незвиклості) душевною насолодою і крихким раюванням серця» [45, с. 56].

Степан Процюк за допомогою епітетних конструкцій зображає внутрішній стан, усі риси характеру душі своїх персонажів, які є:

добрими та чуйними: *ніжний, чистий*: «... кажуть, російський мільйонер Сава Морозов, ексцентрик і водночас меланхолік з **ніжною душею**, був закоханий у цю актрису» [44, с. 85], «...сходило сльозами **чисте совістю у дівоче серце**... « [43, с. 28]; «... коли був у голодному вічаї, коли здавалося, був

усіма покинутий і півмертвий; це лице цей лик світив тобі **сердечним теплом**, додавав сил» [43, с. 36];

сентиментальними: сентиментально-надірваний: «Він став символом заплутаної і вередливої, з потягом до кишенькової містичності й алкогольних стимуляцій, **сентиментально-надірваної російської душі...**» [44, с. 89];

пихатими: хуторянський, дрібний: «Якби вони знали, що фактично виключають з гімназії одного з майбутніх найкращих письменників і мислителів, то їхня **хуторянська пиха** поволі вивітрилась би» [44, с. 18], «...пихатості та **обмеженості дрібних душ...**» [45, с. 115];

наївними: провінційний: «Він був пов'язаний із **провінційною наївністю**, першими любовними романами» [44, с. 30], «Меланхолійна галицька туга, навіть уламки специфічного зачаєного мазохізму (схопленого у пролозі до «Мойсея» Франка: «укрита злість, облудлива покірність усякому, хто зрадою й розбоєм тебе скував і заприсяг на вірність», на коліна перед найяснішим цісарем, слейне замилювання польською культурою, ще пізніше, у 1939-ому квіти радянським «визволителям»), **провінційна інтелігентська безпросвітність...**» [46, с. 46];

спокійними: незримий, спокійний, не набридливий «... як от із шкільним товаришем Бандрівським, але він завжди присутній в івановому житті: **незримий, спокійний, не набридливий**» [45, с. 86]

злими та черствими: нестямний, заплямований, гнилий, товстошкірий, тхорячий, демонічний, затверділий, грубий психологічний, тупий, отроцький: «Цей **нестямний Роман** мусить творитися якраз у розміреності...» [44, с. 123], «... немає людини **заплямованою душею**. « [44,с.149]; «Цей світ **молохов і визиску гнилий**» [44, с. 233], «Важко бути без шкірим у **товстошкірому царстві**» [46, с. 58], «Але він їм усім є кісткою у горлі, живим докором в їхньому **тхорячому сумлінню**, якщо ще воно лишилося у патріотів із грошовими підмогами!» [45, с. 239], «... вбачаючи у франку **демонічного соціаліста...**» [45, с. 82], «... здавалося би, його **затверділе серце**» [30, с. 239],

«Дома чекав **грубий психологічний тиск**» [43, с. 77], «... лише би витити силу їхніх сердець, висмоктати їхнє **тупе отроцьке щастя**» [46, с. 18];

неврівноваженими: *слабосилий, тоталітарний, хаотичний*: «Заб'ю його камінням! - прийшла до **слабосилої голови** чудова, на думку вирода, ідея» [45, с. 21], «Може, через **тоталітарну енергетику**, що тисне на людей із трохи анархічною і **хаотичною психікою**» [46, с. 118];

рішучими: *фанатичний, холодна авторитарність, холодна харизма*: «Але швидко страх змінився на **холодну фанатичну рішучість**» [45, с. 31], «Було важко переносити його **холодну**, без емпатії, **авторитарність**, ставлення до «Івана, як до пішака на великий шахівниці...» [45, с. 115], «Разом із тим приваблювали драгоманівський інтелект і **холодна харизма**» [45, с. 115];

енергійними: *несамовитий*: «Той Франко якийсь **несамовитий**...» [45, с. 47]; «З одного боку – молодих, чистих серцем гімназистів із читанням, виставами і мріями, з іншого – **несамовитого сновиду**, що балансує поміж життям і смертю.» [46, с. 15];

загадковими: *химерний, збагнений, безличний*: «О, цей **химерний** і мене **збагнений Стефаник** - майстер, аскет і нетерпеливець!» [46, с. 72], «Їх було неможливо зупинити, чи **безлично голі образки**» [46, с. 45];

хворими: *недужий*: «Пантелеймона Куліша цінував, пізніше пишуци про його «**великий, хоч і недужий, дух**» [45, с. 38];

розчарованими: *пошматований, хворобливий, гіркий*: «Перед смертю у важкій хворобі Кароль робив усе, що міг, для велета із **пошматованою душею**» [45, с. 68], «Відчував, що ту **хворобливу зневіру** треба якось перебороти» [45, с. 103], «Лише ніхто не здогадувався про те, що ти за своїми **гіркими і навіть саркастичними висловлюваннями** ховаєш **безодню розчарування...**» [44, с. 124];

самотніми: *цезарівська самотинність, гостра самотність, самотній*: «...його **блідість і цезарівська самотинність...**» [44, с. 33], «Вперше відчув **гостру самотність**, незважаючи на тітку Мотрю, що таке не раз опікувалась ним дорогою» [43, с. 12]; «– Я **самотній і нездоровий.**» [46, с. 25]; «**Самотне**

життя було би для нього непосильним.» [46, с. 62]; *«Скільки улюбленців багатьох мордувалися ночами у самотніх стінах...»* [46, с. 95];

терпеливими: *терпенний, терпеливий: «Бо наша влада хоче, щоб ми багато чого не знали і не розуміли, - величезні очі були безкінечно терпенними»* [43, с. 53]; *«Багато виніс на своїх плечах цей терпенний чоловік, що відіграв майже містичну роль у житті Стефаніка.»* [46, с. 65]; *«Тоді переставав бути втіленням терпеливої любові.»* [46, с. 69];

сором'язливими: *хворобливо-сором'язливий, посоромлений: «Він ,як Стефанік, показує читачам весь хворобливо- сором'язливий цвіт цих душ»* [43, с. 7]; *«Їм хотілося правдоборства, захисту своєї посоромленої віри, навіть ціною смерті!»* [43, с. 7];

лицемірними: *рабське лицемірство: «Якби показав їхнє рабське лицемірство і недовіру до світу?»* [43, с. 7].

У психологічній прозі Степана Процюка використано велику кількість кольористичних епітетів.

Переважно семантична структура кольороназв є ускладненою зовсім іншим змістом. Пізнання мовних форм колористики відбувається і в концептах загальної мовознавчої теорії, коли вербалізація кольору пояснюється особливостями інтелектуальної діяльності людини.

Колір є одним із видів представлення чуттєвих навичок людини чи соціуму, які перебувають у складних взаємозалежностях стійкості чи змінності тощо.

Визначення терміна «колір» трактують як певну сукупність відтінків, які складають сталу символічну структуру, що є співвіднесеною з емоційно-особистісними особливостями людини. Колір розглядають ще як комплекс усіх відтінків, які є доволі складним психологічним явищем, унікальною семіотичною структурою, ізоморфною до структури фізіологічних та емоційних реакцій і найзагальнішим системним якостям дійсності.

У сучасній лінгвістиці кольороназви складають кількісно багате та якісно різноманітне лексико-семантичне поле. Кольороназви, що входять до його

складу, характеризуються неоднаковим семантичним наповненням, різною словотворчою структурою та граматичним оформленням.

В українській мові кольороназви становлять окрему лексико-семантичну групу, що не є сталою, адже часто зазнає поповнення. Семантика окремого кольору знаходить вираження завдяки різним мовним засобам. Вона об'єднує у власні мікрополя обширні кола предметів.

Кожен колір створює певне власне мікрополе, у якому розрізняють:

1) назви, у яких означення кольору є основним значенням слова, тобто є власне назвами кольору (білий, синій, червоний, чорний...);

2) назви, у яких означення кольору є додатковим значенням слова і які доповнюють систему, але своїми основними значеннями належать до інших тематичних лексичних груп, тобто є невластивими назвами кольору (наприклад, небо як позначення блакитного кольору...) [33, с. 142].

Лексеми зі значенням кольору є, як правило, багатозначними. Вони здатні розвивати переносні значення, у яких виникають образи, і окремі з них закріплювати як символічні. Семантичний обсяг лексеми кольору визначається кількістю назв предметів, що є носіями такого кольору, і становить її основу. Якщо врахувати, що під впливом асоціації відбуваються розширення, зміщення, перенесення значень слів, то доводиться визнати, що основа кольористичних словосполучень також є змінною і відображає кольорові ознаки реального світу, нашаровується переносна, образна.

Використання кольористичних епітетів у художньому мовленні є традиційною рисою української літературної мови на всіх етапах її розвитку. Колір належить до основних зорових відчуттів і може впливати на душевний і фізичний стан людини.

Колір не лише має функцію номінації, а й має психологічну дію, наприклад, світлі кольори – радісні та веселі, темні – переважно сумні та тривожні, теплі відтінки створюють ефект затишку, спокою, холодні – заспокоюють. У національній мовній картині світу присутня символіка

кольору, своїми особливостями світосприйняття, ментальністю та комунікативною прагматичністю носіїв мови.

На думку Л.Мацько, «вони здатні розвивати переносні значення, в яких виникають образи, і окремі з них закріплювати як символічні. Семантичний обсяг лексеми кольору визначається кількістю назв предметів, що є носіями такого кольору, і становить її парадигму» [35, с. 343].

Основним елементом символіки кольору є білий колір, який переважно ставлять в ряд та на протигагу таким кольорам, як чорний та червоний.

Згідно з думками етнолінгвістів, білий та чорний кольори співіснують на паралельних кутах спектру кольорів, а їхні назви та символічність є антонімічними.

В аналізованих текстах автор використовує кольороназви як епітети до різних означуваних слів. Так, білий колір вказує на чистоту, на охайність, деяку інтелігентність: «... і показувала **білою і дуже тонкою рукою** на якусь *перехрестя доріг*» [45, с. 129]. Письменник у романі «Маски опадають повільно» зображує кохану персонажем жінку як Біла Пані, надаючи її образу особливого значення: «**Біла Пані** була чимось розлючена у той *березневий день*» [44, с. 84], «... але **Біла Пані** прогнала її, забравши сивого і трохи *кирпатого місіонера до себе...*» [44, с. 84].

Незважаючи на те, що білий колір зазвичай передає уявлення читачеві про світло і життя, радість, істинність та урочистість, Степан Процюк уміло використав його, протиставляючи смерті: «*Незрідка на його чолі була примітна біла стрічка камікадзе*» [44, с. 194], «**Білі баночки** виглядали такими ж *страшними, як пані, але часто були лише хворобливою галюцинацією*» [46, с. 147].

У християнстві цей колір означає єдність із божественним світлом, святістю, символізував безгрішність, шляхетність і владу, тому ангели, святі, праведники зображалися в білому. Підтвердження цього прочитуємо і в текстах С.Процюка: «*Така доля всіх, чії душі одягнені у білу сорочку*» [46, с. 22].

Білий колір обертається навколо понять світла, життя, добра, щастя, чистоти, краси, божества, любові. Степан Процюк у романі «Троянда невимовного болю» називав малого В. Стефаніка «Білий Хлопчик» через його невинність та дитячі риси характеру: *«Маленький Білий Хлопчик міг опинитись в країні, володарює не викривлене дзеркало»* [46, с. 12].

Чорний колір часто несе в собі символіку трауру та смерті. Він накладає певний слід на емоційне та психологічне сприйняття всього, що має темну колірну палітру.

В українській ментальності чорний та червоний кольори переважно є символами нескореної боротьби, червоний колір є ознакою пролитої крові за утвердження самостійної держави, а чорний – переважно зображає біду, горе, навіть смерть.

Чорний колір у психологічних творах Степана Процюка переважно є символом злих сил, підлості, нещастя, трагізму: *«... підпилий Павлик несподівано відчув, як підкочується до серця чорна неприязнь до Івана...»* [45, с. 256].

Лексеми на позначення чорного кольору використовуються у таких значеннях, як:

смуток:

«Чорні хмари, чорна Коломия, чорний біль» [46, с. 19], *«І вас бачить, що хмеровисько, переповнене чорним плачем, відступає кудись поза село»* [45, с. 5], *«...щоб співати колір чорний, взяла б голос твій, навіть до самозречення, одному тобі я покорна, я співаю колір чорний»* [46, с. 24], *«Одинокий поміж людьми з темним, аж з чорним лицем, він зараз видався Григору відразливим...»* [43, с. 9];

скорбота:

«... який з первісний клубок, якась темна спадщина дідів усередині тебе запротестувала...» [44, с. 86], *«... чорні чорноземи, чорний камінь з білим надписом все минає, чорні висохлі моці твоєї мами, раби божої Євдокії»*

Винниченко, жалобний настрій, думки про чорні стрічки на домовиною» [44, с. 141];

небезпека:

«Добре, що не **чорна хвороба**, котра кидає людиною до землі і крутить у конвульсіях...» [46, с. 8], «Богданов одягнув **чорну маску з коричневими рогами**, а Ленін - **коричневу маску з чорними рогами**» [44, с. 91], «Але **чорною зливою** вони пролилися аж влітку» [45, с. 53], «На світ появився, мабуть, під **чорною зіркою**, первородний син» [45, с. 133], «Почалися напади **чорної хвороби**, траплялися зрідка...» [45, с. 134], «А далі бухнула **кров, чорна і запечена...**» [45, с. 204], «Іноді, зав'язуючи очі **чорною стрічкою**, він ішов як сапер, помилки якого повернуться» [44, с. 193];

смерть:

«Навколо були прекрасні пізньо-осінні урожаї, але шахтарі виходили з-під землі, наче **чорні ангели**» [43, с. 55];

ненависть:

«**Чорні мармизи** реготунів були попереду» [46, с. 21].

Домінування лексем з позначенням червоного кольору тут символічно пов'язане з негативною семантикою: «... спокусницею стала твоя далека не зрозуміла Батьківщина, виблискує у снах хижими **червоними вогнями...**» [44, с. 232].

Червоний колір у текстах Степана Процюка сигналізує про недобру прикмету: «... він щодня бачитиме десятки **червонозоряних знаків**, мовляв, зречися, і плюнь на ваші козацькі могили...» [44, с. 157].

Використання червоного кольору викликає у читача :

гнів:

«Коли закривав **червоним**, його **червоне** мало прихований колір пшениці і неба» [44, с. 194];

страх:

«Може, той звір із **червоною пащекою** другий підкрався до нього у коломийській гімназії?» [46, с. 17], «... де похмурий купець Щербицький на

червоному троні не любить навіть української мови?» [43, с. 8], *«А потім якісь червонопикі дядьки забрали тата»* [43, с. 11], *«Ви ж були, Володю, на кривавому бенкеті і у темному лісі, який кишив ненавистю до того немовляти, яким ви кермували»* [44, с. 230];

хвилювання, любові:

«Повертається коридором із охоронців, топчучі червоний смалець кохання, тобто розпластані на долівці прекрасні, але вже не живі троянди» [46, с. 9];

ненависті:

«Ти розумів, що там робиться, але не хотів вірити у пришествя червоної диктатури» [44, с. 231].

Серед кольористичних епітетів ми знайшли один на позначення зеленого кольору, але Степан Процюк використав цей колір не задля відтворення спокою (чим звично асоціюється), а навпаки, у його прикладі він асоціюється з токсичністю, штучністю та злістю: *«Тигрячі зеленкуваті очі кадебіста паралізували своєю вкрадливою енергетикою, яка неквапом заповзала до серця...»* [43, с. 77].

Степан Процюк у своїх текстах грається на контрасті. Символічне відтворення тяжіє до сонячного, життєвого.

Основою стає колористичний натяк, що традиційно збуджує уяву реципієнта: *темний-ясний, чорний-білий, чорно-білий*: *«У вашій творчості буває так, як у степу, коли сонце закривається хмарою, - одна половина темна, друга ясна»* [44, с. 167], *«Поруч, казали старожильці чорна ріка впадає в білу ріку»* [43, с. 5], *«Мала прямолінійне, чорно-біле сприйняття світу»* [45, с. 83], *«Двоє коней були білими, двоє чорними»* [44, с. 196], *«Поруч, казали старожильці чорна ріка впадає в білу ріку»* [43, с. 5].

Провідними у відтворенні та сприйнятті навколишнього світу є відчуття, які мають основну функцію захисників організму, що попереджають людину про небезпеку та реагують на будь-які втручання чи подразники. Чуттєва сфера тісно пов'язана з емоційно-психологічними станами людини, її абстрактним мисленням.

Органи чуття – це єдині канали, якими зовнішній світ проходить у людську свідомість. Вони завдяки мовним засобам дають людині змогу відтворювати ментальний образ світу, нагромаджувати знання.

Ми здійснили спробу проаналізувати лексеми, що відтворюють концептосферу відчуття, в аспекті презентації когнітивних смислів епітетами як образно-тропеїчними засобами.

Як відомо, найповніше смислове і стилістичне розмаїття мовних засобів передає художній стиль, який уможливорює синтез, переосмислення елементів інших стилів, різних семантичних груп, надає їм оригінальної форми вираження та увиразнює їхнє смислове навантаження.

Одоративні епітети характеризують предмет за запахом, нюхом, слухом, смаком та дотиком.

З метою підсилення експресивності висловлювання Степан Процюк у своїх творах уживає лексику на позначення звукових концептів: *безшелесний* «*Біля нього безшелесна прислуга*» [46, с. 8].

Не менш важливу функцію психологізації авторської оповіді виконують лексеми, що відтворюють смисл одоративних відчуттів. Найчастіше вони представлені так званими «внутрішньочуттєвими епітетами». Хоча традиційно основними категоріальним засобом вираження епітетів є прикметник, що зумовлено його ознаковою семантикою та здатністю виражати статичну ознаку, проте, аналізуючи художні твори, спостерігаємо різноманітний виражальний статус запахових епітетів.

Оригінальність картин і образів, що постають у художньому стилі створюється й завдяки вдалому введенню до тексту лексем, що відтворюють концепт *запах*. Вони виступають переважно у ролі епітетів: «*П'янкий запах чебрецю нав'язливо вривається у дитячу пам'ять*» [44, с. 9].

У творенні характерів засобами епітетних сполук вагому роль виконує лексика на позначення зорових концептів, виявлена в художньому мовленні.

Степан Процюк доволі часто послуговується цими епітетами для характеристики зовнішніх рис та внутрішнього світу персонажів, виражаючи

таким чином підтекстову інформацію, модальність автора. Проте, якщо концепти смаку і запаху виражаються в контексті епітетами, то лексеми, що позначають смислові вияви концептів зору та звуку, створюють епітетні образи лише у сполученні з іншими лексемами-означеннями.

Уживання епітетних лексем для увиразнення, деталізації зорових концептів, зокрема в прозових творах, є стилістично виправданими, адже дає можливість зобразити предмет із несподіваного боку, індивідуалізувати його визначальну рису: «Вони були не цікаві своєю **крикливою вродою**, як товар на продаж» [46, с. 64], «Мати лежала на подушках, як **каменована свята**» [46, с. 89], «На жорсткому, як дріт, чорному волоссі вчителя сивина була помітна особливо...» [46, с. 18], «Деякі **тонкозьобі романтики** називають її ідеалом» [46, с. 168], «Її **тонке, вродливе**, першими ознаками чи то перевтоми, хто хворобливості, **лице** раптом запалалося рум'янцем» [45, с. 96], «Від нього струменіло тихе не **крикливе тепло**, без граминки письменницької ексцентричності» [45, с. 139] та ін.

До епітетних словосполучень зараховуємо підрядні іменникові словосполучення з атрибутивними семантико-синтаксичними відношеннями та підрядні дієслівні словосполучення з обставинно-означальними семантико-синтаксичними відношеннями.

Епітети-номінації входять до іменникових сполучень і не лише характеризують образ, названий іменником, а й стають ще одною назвою для означуваного. Особливу семантику та багату стилістичну палітру мають композитні та редуplikовані епітети. Л. Мацько кваліфікує такі утворення «вторинно синкретичними тропами» [35, с. 355].

Традиційно ядром у системі епітетів прийнято вважати прикметники у функції означення, однак спостереження за мовотворчістю письменників дають підстави припустити про численні цікаві випадки міжкатегорійної транспозиції, які свідчать про динаміку художнього мовлення.

Звичайні, добре відомі назви ознак під пером майстра слова втрачають первісну семантику й набувають у художньому творі нового, багатопланового

змісту. Переосмислення відбувається на рівні логічно-сміслових зв'язків і на рівні функціонально-формальному.

Індивідуально-авторське творення епітетних словосполучень завжди супроводжується складними процесами осмислення та усвідомлення, емоційного сприйняття та порівняння подій, об'єктів та явищ довкілля. Таким чином виникають епітети, які створені способом метафоризації якісних прикметників, наприклад: *залізний*: «*Але це, крім хисту, потребує залізного здоров'я, а передусім міцних нервів*» [44, с. 109].

Епітети, які виражені дієприкметниками та віддієслівними прикметниками, пов'язані з транспозицією динамічних ознак. Епітети-дієприкметники не втратили власної семантики динамічності та зберегли дієслівні категорії часу та стану.

Епітети, що виражені дієприкметниками, створили динаміку зображеного автором образу, його локалізацію в часовій площині, наприклад: *воркітливий*: «*Такий цей голос начебто спокійний, із застиглим кришталем грози, і такий воркітливий і нервовий водночас*» [44, с. 68].

Також, у психологічній прозі письменника використані епітети-номінації, які виражені непоширеними і поширеними прикладками: *дружина-соратниця*: «*Це ж золота мрія - дружина-соратниця!*» [46, с. 6].

2.2. Функціонально-стилістичний потенціал епітетів у психобіографічній прозі письменника

Степан Процюк у своїх психобіографічних творах широко використовує епітети з метою увиразнення найрізноманітніших предметів, явищ навколишньої дійсності. Часто автор вдається до цих мовних одиниць, щоб описати зовнішність людини, побутових речей, людської душі тощо.

В усіх творах прозаїк велику увагу надає опису *очей*, застосовуючи такі прикметникові лексеми: *безпристрасний, випухлий*. Наприклад: «Здавалося, він дивився на цю веремію спокійними, а може, і *безпристрасними очима*» [46, с. 72], «*Випухлі очі, потемніла шкіра й уся гладіаторська постать Григорія яскраво вирізнялися на тлі улесливих посмішок...*» [43, с. 45].

Характеристика погляду має сталу систему означень, а саме: колір очей, манера погляду та показ стану людини за допомогою її виразу обличчя.

Завдяки епітетам письменник передає читачеві розуміння не лише відображення зовнішності, а й відображення внутрішнього стану людини. З такою метою використані такі прикметники: *терпенний, замежове-сумний, недобрий*. Наприклад: «... на брата дивилися величезні, *замежове-сумні очі*» [43, с. 52], «*Бо наша влада хоче, щоб ми багато чого не знали і не розуміли, - величезні очі були безкінечно терпенними*» [43, с. 53], «... ти на моїм серці лежав, це *не добрі* язики і *очі* задрять Василевому татові...» [46, с. 42] тощо.

Одним із обов'язкових компонентів характеристики очей є колір, який Степан Процюк підсилює завдяки епітетам, наприклад: *зеленкуватий*: «*Тигрячі зеленкуваті очі кадебіста паралізували своєю вкрадливою енергетикою, яка неквапом заповзала до серця...*» [43, с. 77], власне через що читач розуміє, що тут зображено жорстоку людину, яка лякає навіть через зоровий контакт із нею.

Погляд людини та вираз її обличчя є візуалізацією внутрішнього стану та характеру особистості, наприклад: *важкий, неприємний*: «*Погляд був важкий і неприємний*» [44, с. 51].

Під час опису портретних деталей Степан Процюк часто використовує лексему «лице», підсилюючи її порівняннями та епітетами.

Наприклад, у романі «Руки і слози» через призму бачення Івана Франка автор описує Ольгу Хоружинську: «Її **тонке, вродливе, першими ознаками чи то перевтоми, хто хворобливості, лице** раптом запалалося рум'янцем» [45, с. 96], «Згадав, яке у неї **витончене блакитнокрове лице**» [45, с. 121]. У цьому контексті письменник подає епітети задля характеристики не лише забарвлення, а й передачі емотивного плану.

У цьому ж творі через лице подано опис батька Івана Франка: «... *все дивляться у **воскове і якесь гей би потустороннє татове лице***» [45, с. 24], використовуючи до означуваного слова «лице» епітет «воскове» замість порівняння, що обличчя жовте, як віск.

Часто, завдяки використанню епітетів, Степан Процюк передає колірну характеристику обличчя: «Добра винагорода трохи пожвавила старе **безкрове лиця**» [46, с. 47], «**Безкрове лице** краківського мага запалало глумливим і руйнівним вогнем» [46, с. 50]. Прикметниковий епітет «безкрове» в цьому контексті є заміником лексем «блідий, білий».

Поєднувані з субстантивом *лице* епітети у психологічній прозі Степана Процюка вказують на різний емоційний стан персонажів.

Для передавання стану **злість** автор вдало використав епітети *темний, потемнілий, чорний*:

«Одинокий поміж людьми з **темним, аж з чорним лицем**, він зараз видався Григору відразливим...» [43, с. 9], «Тоді йди від мене! - **потемнілий лицем Гриць** навіть не думав розказувати мамі що фактично опинився в шилівці через неї» [43, с. 24].

Щоб передати емоційний стан **страх**, Степан Процюк уживає епітет *застиглий*:

«Його **застигле лице** нагадувало якусь античну маску» [46, с. 106];

З метою зображення емоційного стану **горе** використано прикметник-епітет *болісний*:

«... несподівано сказав і пошкодував, глянувши на **болісне лице** матері» [43, с. 70];

Епітет-дієприкметник *загострений* ужито для передачі емоційного стану **страх**:

«Було якесь **загострене лице**» [45, с. 37];

Для змалювання емоційного стану **розчарування** використано епітет-прикметник *незворушний* та дієприкметник *відречений*:

«...*тихо, із незворушним лицем*» [45, с. 260];

«Привиджувалися їй безтілесні шати... їй аскетичне тіло, їй руки примарища, **відречене лице**, звільнена від будь-яких пристрастей» [46, с. 146].

Завдяки зображенню обличчя персонажа Степанові Процюку вдається передати читачеві навіть характер персонажа, як, наприклад, у романі «Маски опадають повільно» чітко передано вольовий та бунтарський дух Володимира Винниченка: «*І твоє **лице шибеника** в одну мить загорілося химерним вогнем*» [44, с. 57].

Степан Процюк не акцентував у зовнішності персонажів на зачісці, але все ж у його психобіографічній прозі засвідчена невелика кількість епітетів на позначення особливостей волосся: «*На **жорсткому, як дріт, чорному волоссі** вчителя сивина була помітна особливо...*» [46, с.18] – у наведеному контексті поєднано епітет «*жорсткий*» разом із порівнянням «*як дріт*» задля посилення уваги саме на структурі волосся.

Автор задля зображення великої кількості людей у романі «Руки і слози» поєднав описово-портретну характеристику та експресивно-оцінне значення: «*А я-я! - кивали **волосаті і лисі, темні і сиві мужицькі голови***» [45, с. 49].

На прикладі «*Буйний **смоляний чуб**, сам такий високий, сумтний, любив пожартувати*» [46, с. 42] Степан Процюк замінив лексему «волосся» на «чуб» та за допомоги епітетів надав йому колірну характеристику.

Українська нація кожної епохи мала одну з найхарактерніших рис – працьовитість, власне через що, переважно руки українців не мали привабливого естетичного вигляду (*А такі ті **руки**, людоньки, **чорні** як земля, а*

такі ті його нещасні **руки худі й примучені** ніби він перед могилою просить когось у шкірянці...» [43, с. 73] , у кого руки були в хорошому стані, той належав до панівного класу суспільства: «**Ї чи то зміїні, чи то панські руки...**» [44, с. 20], «... і показувала **білою і дуже тонкою рукою** на якесь перехрестя доріг» [45, с. 129] .

Традиційно губи людини є символом її характеру, завдяки їм часто можна визначити ставлення до співрозмовника, емоції людини, але Степан Процюк у вибраних нами творах, за нашими спостереженнями, не використав епітети до лексеми *губи*, замість неї була використана лексема «посмішка»: як у позитивному ключі: «А якщо посміхнеться, то від **місячної усмішки** обдає холодом...» [43, с. 16], так і в негативному: «Можна лише уявити: **галицьку єлейну посмішку** когось із редакції...» [44, с. 28], «Випухлі очі, потемніла шкіра й уся **гладіаторська постать** Григорія яскраво вирізнялися на тлі **улесливих посмішок...**» [43, с. 45] тощо.

Увага Степана Процюка також була спрямована на тілобудову своїх персонажів, завдяки епітетам він передавав читачеві розуміння про те, що герой його прози є великої, сильної тілостатури, яку порівнює із гладіатором: «Випухлі очі, потемніла шкіра й уся **гладіаторська постать** Григорія яскраво вирізнялися на тлі улесливих посмішок...» [43, с. 45].

Також письменник демонстрував привабливу тілобудову осіб жіночої статі, наприклад: «Привиджувалися її безтілесні шати... її **аскетичне тіло**, її **руки примарища**, відречене лице, звільнена від будь-яких пристрастей» [46, с. 146].

Індивідуальним і неповторним є також голос кожної людини, який теж здатен передавати емоційний стан людини. Особливості голосу деяких своїх персонажів автор передає за допомогою різних епітетів: «**Історичний жіночий голос** завис над головою» [45, с. 4], «**Чоловічий голос** трохи врівноважив ті **нервові іскри**, що літали кімнатою» [45, с. 4].

Степан Процюк, аналізуючи людські характери, у романі «Руки і сльози», зображуючи образ Івана Франка, послуговується епітетами, які пов'язані з

лексемою «собака», у даному контексті – «пес»: *«Нема сумніву, що Франкова душа і підсвідомість прагнула не «псячого обов'язку», а щасливих до самозабуття слово медитативних миттєвостей творення нової реальності...»* [45, с. 166]. Наведений приклад демонструє, що Іван Франко не хотів жити у скоренні режиму, як корились на той час усі українці, а прагнув до вільного життя.

Письменник у своїх психобіографічних творах широко використовує епітети, у структурі яких відзначено лексеми на позначення небесних світил, наприклад, зірок: *«Нічні московські зорі глумляться з вікна»* [44, с. 287], *«Зірки завжди манили його своєю білою недосяжністю у чорній порожнечі нічного неба»* [46, с. 25], *«Велика зірка кольору перевтомленої крові загрозово нависала над головою»* [46, с. 46], *«А насправді реальним є тільки безконечний жорсткий холод міради зір на чужих московських небесах... Тільки хижа пустеля...»* [44, с. 186], *«На світ появився, мабуть, під чорною звздою, первородний син»* [45, с. 133]. Індивідуально-авторське осмислення лексеми **зоря** досягнуто за допомогою синонімічного ряду іменників: *зірка, звізда*. Відомо, що зоря є символом світла, а у християнському віровченні зірка є символом оберегу людини.

У романах Степана Процюка представлені також епітети, які стосуються явищ та процесів, що відбуваються внаслідок сходу чи заходу сонця: *«Інакше солоний запах французького магістралю, щезнувши, залишить йому лише пахощі світанкового степену»* [44,с.212], *«Суїцидні піруети – або сутінки перед світанком, або справжня темінь»* [44, с. 78], *«За вікном – важкий вечір, а йому зараз легко на серці»* [43, с. 79], *«У чужому місті поволі розквітав вечір – пора солодкого проминання часу»* [44, с. 70]. Для підкреслення нестерпних умов тодішнього життя, зображення бідування та цькування українського народу письменник вдається до розкриття суті одного предмета чи явища через особливості іншого на основі схожості.

З давніх віків символом космосу та джерелом людського життя вважали небесний простір. В ідіостилі Степана Процюка виокремлюємо епітети, що

доповнюють назви на позначення неба, які було ним ужито передусім для опису природи, внутрішніх переживань особи тощо: *«Непривітне сіре небо мов би не пускало Івана з гір»* [45, с. 157], *«Такі святкові скелі і небо»* [44, с.128], *«Небо над Львовом повинно бути безхмарним і звільненим від усілякої політичної ребелії»* [45, с. 158] та ін.

У психологічних творах Степана Процюка також трапляються лексеми на позначення сонця. Його образ з давніх давен вважали символом життєвої сили, відродження в природі, тепла, щастя, відкриття тощо. В основному письменник використовує їх задля опису пейзажів, через які простежується внутрішній стан героїв або контрастно протиставляються йому, чим саме підсилюють емоційне сприйняття твору, за допомогою епітетів *сірий, чорний, байдужий, темний, ясний, русинський*: *«Навколо лише сірі або чорні сонця»*, *«Байдужі перехожі, байдуже сонце»* [46, с. 19], *«У вашій творчості буває так, як у степу, коли сонце закривається хмарою, – одна половина темна, друга ясна»* [44, с. 167], *«... Нікому не вірили, жили і помирали під русинським сонцем...»* [45, с. 133] та ін.

У нашій вибірці епітетних сполук із психобіографічних творів Степана Процюка засвідчена заміна лексеми «сонце» на «світило»: *«На небі одинокє харизматичне світило, він не зможе протистояти злагодженому колективному «підступу політичної боротьби...»* [45, с. 245].

Степан Процюк у своїх текстах часто використовує зображення води. Вода має безліч функцій та характеристик, а саме: плинність, плавність, здатність просочуватися, розчиняти речовини, гасити вогонь тощо. Вода у письменника зображена у трьох іпостасях: річка, море, дощ. З нею також пов'язують такі властивості, як: дипломатичність, некатегоричність, злиття, перетікання, обмін, чуттєвість, що передається за допомогою таких засобів, як епітети, наприклад: *«... він купається у якомусь світлому чарівному морі»* [46, с. 16].

У творчості письменника все ж вода переважно виконує функцію негативної емоції (досади, гніву, обурення), що підтверджено відповідними

епітетами: *темний, тихий, бездонний, чорний, безпросвітний* та ін. Наведемо ілюстрації із текстів: «*Дрім може бути підступним і затягне його у свої темні тихі води*» [45, с. 8], «*Бездонні води поглинули хлопчика і понесли до похмурої ріки із чорними водами*» [45, с. 8], «*Поруч, казали старожильці чорна ріка впадає в білу ріку*» [43, с. 5], «*Лив безпросвітний і пізньотравневий дощ*» [45, с. 88] тощо.

Розгляд епітетних словосполучень просторової семантики, які ми виокремили із психологічних творів Степана Процюка, з погляду системного підходу до тропіки, спираючись на класифікацію епітетів Т.М.Онопрієнко, дав підстави виділити такі епітети-гібриди:

іронічний епітет: «*Це сонячна країна вічної радості, хочеться померти, спостерігаючи запеченими ликами*» [44, с. 197], «*Він таки витворив свою кишенькову країну*» [44, с. 198];

гіперболічний епітет: «*Наступив задушливий серпень 1889 року*» [45, с. 158];

метафоричний епітет: «*Цей світ молохов і визиску гнилий*» [44, с. 233];

перифразний епітет: «*Іноді виникало враження, що війна - це лише витончено-садистський театр*» [44, с. 156], «*...і це був лише садомазохістичний театр для внутрішнього душевного користування*» [45, с. 113].

Прийом контрасту допомагає зрозуміти і відчутти суперечливість природної гармонії: «*Чорні хмари, чорна Коломия, чорний біль*» [46, с. 19], «*Він самотньо стоїть посеред сумного і непривітного осіннього поля*» [46, с. 50].

Степан Процюк в аналізованих нами романах використовує індивідуально-авторські епітети. Індивідуальні епітети – це ті ознаки художньої мови, за якими одразу впізнається авторський стиль, стиль майстра.

У психобіографічних творах, як засвідчує наш аналіз, велика кількість авторських епітетів, що говорить про високу художню майстерність письменника, про особливе світосприйняття, що відбивається в його

мовотворчості: *світанковий степ, нажахані міста, пізньосерпневе поле, товстошкіре царство, завошивлена отара, біснுவатий вогонь, містичний відсвіт, безшелесна прислуга, білобородий пророк, паразитарні бенкети, месіаністичне самоспалення, забантиковані офірні цапи*. Наведемо приклади їх використання в аналізованих творах: *«Інакше солоний запах французького магістралю, щезнувши, залишить йому лише пахощі світанкового степу»* [44, с. 212], *«Опудала серпа і молота у нажаханих містах...»* [44, с. 220], *«Сів прямо на пізньосерпневе поле і дивився у небо»* [45, с. 240], *«Важко бути без шкірим у товстошкірому царстві»* [46, с. 58], *«А що ми варті без туги за чистою душею? Хто ми тоді? Завошивлена отара без пастуха, не більше...»* [46, с. 1], *«Мені треба палкого вогню, може і троха біснуватого, а не Ольжиного рівного несильного віддиху»* [46, с. 2], *«Межи продажними жінками того вогню не буде і близько, а твої дві Євгенії вже у могилі, хіба що на їхніх гробиках знайдеш містичний відсвіт того загадкового вогню...»* [46, с. 2], *«Крісло нагадує трон. Біля нього безшелесна прислуга.»* [46, с. 3], *«... коли був білобородим пророком, то складав колядки... вічні обриси його роду сходилися до хати і благословляли того різдвяного вечора...»* [46, с. 4], *«Також він не чув про смертельні бої кольорів і паразитарні бенкети їхніх відтінків.»* [46, с. 5], *«Боявся за екстатичну темінь його душі, що не знала святощів, окрім штуки. Любив за месіаністичне самоспалення.»* [46, с. 39], *«На імпровізованому кону прогулювалися тисячі забантикованих офірних цапів.»* [46, с. 73].

Абсолютний простір, що передається епітетними конструкціями, містить медитації, розмірковування, філософські шукання Степана Процюка: *«У чужому місті поволі розквітав вечір – пора солодкого проминання часу»* [44, с. 70], *«... якраз перед тим солодким і страшним 1917 роком?»* [44, с. 160].

У романах письменника доволі велика палітра прикметників-епітетів.

Присвійні прикметники «волячий», «псячий» у деяких випадках стають якісними: *«... як вони несвідомо драгували тебе своєю, з одного боку, болячої непоступливістю, з іншого, волячою покірністю»* [44, с. 181], *«Нема сумніву,*

що Франкова душа і підсвідомість прагнула не **«псячого обов'язку»**, а щасливих до самозабуття слово медитативних миттєвостей творення нової реальності...» [45, с. 166]. У наведених епітетах асоціація з поняттями тваринного світу викликає негативний ефект.

Цікаві форми епітетів вибирає Степан Процюк для змалювання портретів, наприклад, порівнює головного персонажа з Цезарем: **«...його блідість і цезарівська самотинність...»** [44, с. 33].

Індивідуальні авторські епітети Степана Процюка є органічними продовженнями епітетів фольклорних та народних, але водночас вони є цілком оригінальними, неповторними і за змістом, і за граматичною формою.

Цікаві форми вибирає Степан Процюк для змалювання портретів своїх персонажів: **«... на брата дивилися величезні, замежове-сумні очі»** [43, с. 52], **«Ти так повірив у літературу, потягнувся до неї, а вона виявилась дріб'язковою і жорстокою бабуленцією, що кривить свої клеваки у плюндрівницькій посмішці»** [44, с. 77].

Художні означення здатні ставати атрибутами лексем психічного комплексу. Епітети, що підкреслюють внутрішній стан людини, граматично залежать від іменника – назв осіб та дієслів і складають парадигму ознак якостей і стану: **«Любив за месіаністичне самоспалення»** [46, с. 66], **«Письменницький невротизм – це не прискіпування до чоловіка/дружини, чому вона на ринку витратила на одну умовну одиницю більше, не самозамилуване коперсання у відходах думок позавчорашнього вечора»** [46, с. 76].

Аналізований масив епітетів, відображаючи всю картину внутрішнього світу ліричного героя, часто підпорядковується лексемам душа, дух, серце як поняттям, що конкретизують у собі весь світ почуттів людської істоти: **«Він став символом заплутаної і вередливої, з потягом до кишенькової містичності й алкогольних стимуляцій, сентиментально-надірваної російської душі...»** [44, с. 89].

Також серед індивідуально-авторських епітетів Степана Процюка є епітети до означуваних слів на позначення простору: «*Опудала серпа і молота у нажаханих містах...*» [44, с. 220], одягу: «*Привиджувалися її безтілесні шати... її аскетичне тіло, її руки примарища, відречене лице, звільнена від будь-яких пристрастей*» [46, с. 146], голосу: «*Я бачу, як це добре, Володічка! - вона зривалася на нутряний крик*» [44, с. 69].

Індивідуальні авторські епітети Степана Процюка цілком оригінальні, неповторні і за змістом, і за граматичною формою.

Висновки до розділу 2

Епітет вважається одним із основних тропів художнього мовлення, який ґрунтується: або на інтенсивному вираженні цим словом найхарактернішої ознаки предмета, кольору, розміру форми, або на семантичному зміщенні в лексичному значенні слова, коли все значення слова або якась сема переноситься через зіставлення-порівняння у сферу номінації інших предметів.

Індивідуально-авторське моделювання картини світу виявляється в різних семантико-стилістичних функціях епітетів.

Згідно з вибіркою епітетів у психобіографічних романах Степана Поцюка, з огляду на їхні формально-семантичні особливості, ми поділили їх на три групи: кольористичні, одоративні та емотивні.

У творчості письменника найчастіше вживані прикметникові епітети, адже саме прикметник є основним категорійним засобом вираження образних означень. Частина мови конкретизує іменник через свою ознакову семантику.

У проаналізованих текстах епітети використовуються як одиничні словосполучення, так і синонімічні ряди образних значень. Завдяки таким епітетам письменникові вдається передати всю різноманітність зображуваних у творах реалій.

Степан Процюк завдяки епітетам влучно передає внутрішній світ своїх персонажів, їхні душевні переживання; використовуючи епітети, він детально передає пейзажі, а також відчуття, які спричинені дотиком зором та слухом.

Аналізуючи фактичний матеріал, що був вибраний із психологічних творів Степана Процюка, ми виокремили дві групи художніх означень за функціонально-стилістичним показником, а саме загальномовні епітети та індивідуально-авторські. Перша група епітетів у кількісному співвідношенні є значно більша.

Яскравим образним засобом у проаналізованих нами творах Степана Процюка є постійні епітети, що виступають репрезентантами національної культури, звичаїв і традицій народу, його історії.

Такі епітети збагачують художнє мовлення автора, відображають уявлення народу про певні предмети, явища, розуміння внутрішньої і зовнішньої краси тощо.

У психобіографічній прозі письменника засвідчені різні означення, для яких дистрибутами виступають зовнішність людини, її риси обличчя, очі, статура, душа, почуття, також небесні світила, простір та час, природні явища та географічні явища.

У романах Степана Процюка використані й індивідуально-авторські епітети, яких значно менше, але все ж вони відіграють у текстах особливе значення.

Письменникові вдається переосмислити деякі усталені епітетні конструкції та надати їм нового сенсу. Усі проаналізовані нами епітети надають українській мові експресивності та допомагають розвивати думку читача.

Мова Степана Процюка є багатою, динамічною, глибоко чуттєвою, що досягається завдяки майстерному використанню письменником значної кількості оригінальних епітетів, які є окрасою тексту і свідчать про тонкий мовний смак і естетичне чуття митця. Неповторний образний світ письменника – це барвисте море художнього розмаїття слова, яке необхідно досліджувати і відкривати для людей.

У художніх текстах епітети – це засіб образного мислення, індивідуального авторського сприйняття, де основна функція епітетів у досліджуваному художньому творі – викликати в уяві читача певні яскраві картини, емоційно впливати на читача.

Поєднання епітетів з іншими художньо-стилістичними засобами підсилює експресивне звучання тексту, акумулюючи модально-авторські конотації.

Художні означення здатні ставати атрибутами лексем психічного комплексу. Епітети, що підкреслюють внутрішній стан людини, граматично залежать від іменника – назв осіб та дієслів і складають парадигму ознак якостей і стану.

Художньо-образні означення посилюють виразально-експресивний потенціал номінацій, допомагають передавати ту чи іншу оцінку об'єкта і сприяють тропеїзації та, як наслідок, – естетизації художнього тексту.

ВИСНОВКИ

Об'єктом дослідження сучасної лінгвостилістики часто є епітет, що виступає мовно-виразовим засобом, який відіграє важливу роль у відтворенні мовної картини певного індивіда та окремої спільноти людей, також він відображає мовні традиції окремої епохи.

Нами було проаналізовано теоретичні наукові джерела, що стосуються питань художньої образності мовної картини світу, згідно з чим можемо визначити, що епітет є стилістичною фігурою, тропом, який є означенням чи обставиною в реченні, як атрибут предмета, дії, стану і характеризується високою емотивною імпресивною зарядженістю, виразністю, естетичною оцінністю предметів і явищ дійсності та образністю.

У системі тропів він посідає одне з важливих місць, але досі в сучасній стилістиці є не до кінця розглянутим та вивченим поняттям.

Епітет розглядали та вивчали в різні епохи, кожен мовознавець мав різні погляди не лише на визначення епітета, а й на його класифікацію.

Теорія визначення епітета та його систематизації потребують подальших досліджень, адже класифікаційна система семантико-функціональних епітетних сполук є досі нечіткою.

Функціонально-стилістичний потенціал епітетів представлений трьома функціями: інформативною (донесення читачеві певної інформації), конструктивною (допомога в досягненні експресивної стислості), естетичною (допомагає автору за допомоги надання емоційного забарвлення викликати у читача певні емоції).

Згідно з формально-семантичними особливостями епітета було поділено наш вибраний фактичний матеріал на три лексико-семантичні групи: кольористичні, одоративні та емотивні епітети.

Кольористичні епітети дають змогу авторові характеризувати свій предмет чи об'єкт через колірну ознаку.

Одоративні епітети позначають означувану реалію (предмет, явище, особу) зі сторони запаху, слуху, зору та дотику.

Емотивні епітети характеризують емоційний стан персонажів, їхні душевні почуття та переживання.

Згідно з функціонально-синтаксичними особливостями було виокремлено традиційні та індивідуально-авторські епітети.

Перші письменник використовує у постійному значенні або ж переосмислює їх. Їх можна поділити також на певні мікрогрупи, а саме: опис зовнішності персонажів, географічних та природних об'єктів тощо.

Індивідуально-авторські епітети дають змогу читачеві визначити стиль творчості письменника та його унікальність на шляху художньої творчості.

Виникнення індивідуально-авторських прикметників у художній мові зумовлено намаганням автора відкрити в слові нові значення, необхідністю передати одним словом складну ознаку, властивість, прагненням донести до читача всю складність і багатогранність відповідного образу, сповненого експресії і глибокого соціального змісту

У художньому мовленні Степана Процюка засвідчені переважно прикметники у функції епітетів. Вони підкреслюють, увиразнюють певні риси характеру, психічний стан, почуття, емоції людини, сприйняття предметів, явищ тощо.

У психобіографічних творах Степана Процюка, що присвячені важливим постатям у художній літературі України, епітети переважно мають граматичне вираження прикметника, перебувають у препропозиції до означуваного слова та мають атрибутивні відношення з означуваним словом. Значно рідше епітети в аналізованих текстах репрезентовані дієприкметниками, ще рідше – іменниками.

Епітети у творах письменника надають змогу читачеві влитись у зображуваний ним світ, приміряти на собі події та тодішню атмосферу та пережити разом з персонажем його емоційний стан та душевні переживання.

Епітетні словосполучення є важливим елементом художнього мовлення автора, виражальним засобом його ідіостилю.

Епітети Степана Процюка яскраві, багатопланові, вони виділяються різністю структурних моделей, своїм лексико-семантичним складом, особливою експресією та емоційністю. Індивідуально-авторські епітети свідчать про тонкий мовний смак поета, високий рівень його творчої майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови : [навч. посібн.] / Н. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Бибики С.П., Єрмоленко С.Є., Пустовіт Л.О. Словник епітетів української мови. Київ, 1998. 431 с.
3. Білодід І. Сучасна українська літературна мова : Стилістика / за ред. І. Білодіда. – Київ : Наукова думка. – 1973. – 588 с.
4. Бровко А. С. Розмежування означуваного слова і прикладки. Українська мова і література в школі. 1970. № 3. С. 20–23.
5. Бронь О.В. Поетика простору в творчості Тараса Шевченка: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2004. 15 с.
6. Бронь О.В. Простір художнього твору як теоретико-літературна проблема. *Літературознавчі студії*. Київ, 2004. Вип. 7. С. 42-45.
7. Бронь О.В. Простір як філософська категорія у поемі „Сон» („У всякого своя доля...») Тараса Шевченка. *Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць*. Київ, 2001. Вип. 3. С.99-106.
8. Ващенко В. Стилістичні явища в українській мові : [посібник для студентів філологічних фак. ун-тів УРСР] / В. Ващенко. – Харків : Вид-во ХДУ, 1958. – 228 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
10. Веселовський А. З історії епітета // Веселовський А. Історична поетика.-- М., 1989.-- С. 59-75.
11. Волинський П. К. . Основи теорії літератури. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1963. 806 с.
12. Галич О. А. . Теорія літератури : Підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти / О. А. Галич[та ін] ; наук. ред. О. А. Галич. Київ: Либідь, 2001. – 486 с.

13. Ганич І.Д., Олійник І.С. Словник лінгвістичних. Київ : Вища школа. 1985. 360 с.
14. Голянич М., Стефурак Р., Бабій І. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011.
15. Голянич М.І., Іванишин Н.Я., Ріжко Р.Л., Стефурак Р.І. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
16. Грабовецька О. С. Епітетна конструкція у художньому перекладі (на матеріалі української та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.16. «Перекладознавство». Київ, 2003. 22 с.
17. Данилюк Н. Епітет білий у текстах українських народних пісень. *Культура слова*. 2017. Вип. 86. С. 83-93.
18. Дудик П. Стилїстика української мови: [навч. посібн.] / П. Дудик. – Київ : Видавничий центр «Академія». – 2005. – 365 с.
19. Етимологічний словник української мови : у 7 т. [уклад. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наукова думка, 1985. – Т. 2. – 549 с
20. Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
21. Єрмоленко С.Я., Єрмоленко В.І., Биби́к С.П. Новий словник епіте́тів української мови. Київ: Грамота, 2012.
22. Єрмоленко С.Я. Епітет в індивідуальній мовній картині світу. *Незгасимий СЛОВОСВІТ: Збірник наукових праць на пошану В.С. Калашника*. Харків, 2011. С. 36-186
23. Зорівчак Р. «Боліти болем слова нашого...» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrslovo.com.ua/work/archive/2008>. 8
24. Зорівчак Р. Епітетні конструкції / Р. Зорівчак // Урок української. – 2000. – №4. – С. 25–26.
25. Казьміна Л. Специфіка мовної практики письменників мовної діаспори [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://studentam.net.ua>

26. Калашник В. С. Епітет у поетичному ідіостилі Василя Стуса. *Людина та образ у світі мови : вибрані статті*. Харків : Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2011. 368 с.
27. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: [Навч. посіб]. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 423 с.
28. Красавіна В.В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі (на матеріалі творів другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.) : Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2005. 18 с.
29. Кульбабська О.В., Кардачук О.В. Текстотворча функція епітета в художньому тексті (на матеріалі мови творів Івана Багряного). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Філологія. Випуск № 742. Харків, 2006. С.256-265.
30. Лисиченко Л.А. Мовна картина світу та її рівні. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. Харків, 1998. Т. 8. С. 129–144.
31. Літературознавчий словник і довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
32. Лобода С.М. Просторові слова-концепти в художній картині світу М.Гумільова та Й.Бродського Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02 / С.М.Лобода. Сімферополь, 2001.
33. Лук'янчук С.В. Епітет у конфесійному стилі сучасної української мови (функціонально-семантичний аспект) : Автореф. дис... канд. наук: 10.02.01. 2008. 20 с.
34. Мацько Л. І. Епітет. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2004. С. 175.
35. Мацько Л.І. Стилїстика української мови: Підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; За ред. Л.І.Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

36. Мельник О. Поетика простору: семантика вертикалей та горизонталей у прозі Михайла Яцкова: [текст]. *Слово і час*. 2005. № 7. С. 48-55.
37. Онопрієнко Т. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Вип. 8. 2001.
38. Онопрієнко Т.М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2002. 19 с.
39. Онопрієнко Т.М. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua>
40. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика: Пробний підруч. для гімназій гуманіт. профілю. Київ : Вежа, 1994. 240 с.
41. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради. 4-те вид., доповн. Київ : Видавництво «Либідь», 2011. 272 с.
42. Прищеп В.Є. Метафора як ефективний засіб мовної економії / В.Є.Прищеп, О.В. Прищеп // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view>.
43. Процюк С. «Місяцю, місяцю». Львів : Видавництво Юлії Сливки. 196 с.
44. Процюк С. Маски опадають повільно. Роман про Володимира Винниченка («Академія»). 2-ге видання. 304 с.
45. Процюк С. Руки і сьози. Роман про Івана Франка. Київ : ТунДрайв, 2022. 384 с.
46. Процюк С. Троянда ритуального болю. Роман про Василя Стефаника. Київ : Академія, 2021. 184 с.
47. Святовець В.Ф. Словник тропів і стилістичних фігур. Київ : ВЦ "Академія", 2011. 176 с.
48. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля–К, 2006. 716 с.

49. Слобода Н.В. Метафора як стилістична фігура поезики // <http://studentam.net.ua> 25. Тлумачний словник // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
50. Словник української мови: В 11т. / за ред. І. К. Білодіда і ін. Київ : Наукова думка, 1980.
- 51.Троянда ритуального болю. Роман про Василя Стефаника (“Академія”). [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://academia-pc.com.ua/product/208>
- 52.Українська мова. Енциклопедія / За ред. І.В.Муромцева. Київ : Видавництво "Майстер-клас", 2011. С. 98.
- 53.Українська мова: Підручник: Ч.1 / Т. К. Бурлака, В. О. Горпинич, П. С.Дудик та ін.; за ред. П. С. Дудика. К.: Вища школа, 1993. 415 с.
- 54.Черниш А. Є. Біографічні романи С. Процюка в інтертекстуальному вимірі. Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2019. № 3. С. 309-316.
55. Шутова Л.І. Епітет в українській поезії 20-30-х років ХХ століття (структурно-семантичний і функціональний аналіз). Автореф. дис... канд. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 18 с.